ORTAÇAĞDA AYDIN VE ÜNİVERSİTE HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ

Tahir Balcı[1]

Avrupa'nın en önemli tarihçilerinden Jacques Le Goff, ortaçağ aydınlarıyla ilgili yazdığı kitabında[2] üniversitelerle ilgili olarak da önemli bilgiler vermektedir. Bu bilgilerden bazılarına aşağıda kısaca değinmek istiyorum.

Aklın ve bilimin beşiği olması gereken üniversiteler, bu duruma gelebilmek için tarih boyunca inişli çıkışlı evrelerden geçmişlerdir; oluşum ve gelişimlerindeki en önemli etmen, 12. yüzyılda doğuşlarını hazırlayan aydınlanma tohumlarının yeşerdiği şehirleşme kültürüdür. Aklın yol göstericiliği doğrultusunda **insan**, tanrı ve doğanın yanında **yaratıcı üçüncü güç** olarak görülüyordu.

Bu şehirleşme kültürünün ürünü olan, kendini bilgi ve beceri gerektiren bir işin uzmanı, **kafa işçisi** sayan 12. yüzyıl aydını, **okulları düşünce üretilen ve yayılan işlikler** olarak görmüştür. Bu düşünce işçileri öğrencileriyle birlikte ortaklaşmacı bir anlayışla **lonca** diye adlandırılabilecek bir yapılanmayı 13. yüzyıla taşıyarak üniversitelerin de temelini atmışlardır.

İnsanın yaratıcılığını öne çıkaran bu anlayış doğrultusunda üniversitelerde dilbilgisi, söz sanatları, diyalektik, aritmetik, müzik, geometri ve astronomi gibi geleneksel derslerin yanında bitkileri, hayvanları, mineralleri, ağaç ve mermer işlerini öğreten dersler de okutulmaya başlamıştır. Bilgiyi sadece depolayan değil, onu uygulayan insanın yetiştirilmesi önem kazanmaya başlamıştır.

Bu aydınlanma ruhu bugün dini istismar eden çevreleri nasıl rahatsız ediyorsa, elbette o zaman da rahatsız etmiştir; bu yüzden katı din adamları laik üniversite öğreticilerinin (magisterlerin) yetişmesine ortam sağlayan şehirleri acımasızca eleştirmişler, inançsızlarca (!?) kurulan bu yerleri tanrının da sevmediği gibi saçma savlarda bulunmuşlar, **öğrenci sayısı = skandal sayısı** diyecek kadar ileri gitmişlerdir. Oysa bugün olduğu gibi o zaman da öğrenciler bir şehrin ekonomik döngüsünü sağlayan en önemli etmendi. Öyleyse öğrencilere kin ve nefret duyan din adamlarının amacı aslında öğrencisiz bir şehir değil, sadece öğrenciler üzerinde otorite kurmak ve onları istedikleri gibi yönlendirmekti.

Öğrenci – şehir – kültür ilişkisi bağlamında belki bugünkü yerleşke anlayışını sorgulamak gerekir. Acaba üniversite yerleşkeleri – özellikle lojmanlarıyla, sosyal tesisleriyle ve öğrenci yurtlarıyla bir bütün olarak düşünüldüğünde – şehirden ve halktan kopuk bir aydınlanma anlayışı yaratmamakta mıdır?

Üniversitenin ilk kuruluşu kilisenin iznine bağlı ve böylece ilk sahibi kilise olduğu için, kilise kayıtsız şartsız üniversitedeki otoritenin sahibi de olmak istiyordu. Piskoposun, üniversiteyi yönetmek üzere yetkisini devrettiği Kanzler (Bügünkü *genel sekreter*e biraz benzeyen bir makam) üniversitede zamanla etkisizleştirildiği için kilise üniversiteye çoğu zaman düşman gözüyle bakmıştır.[3]

Subayları ve memurları yetiştiren üniversiteler şehirlere varsıllık ve ün getirdiğinden dolayı hem kilise hem de kral burada otorite kurmaya çalışıyordu. Bu bağlamda 1229'da otoritenin tümüyle üniversitenin eline geçmesiyle sonuçlanan kanlı **polis-öğrenci çatışmaları**ndan söz edilmektedir. Birçok **öğrenci öldürüldüğü olaylar nedeniyle üniversite grev yapar** ve Orleans'a çekilir. Böylece Paris'te iki yıl – **özerklik tanınıncaya kadar** - ders yapılmadığı belirtilmektedir[4].

1214'te özerkliğe kavuşan Oxford Üniversitesi'nde de benzer sorunlar 1232, 1238 ve1240'ta yaşanmıştır; üniversite hem kralla hem de yerel yönetimlerle çatışmıştır; yerel yönetimler ekonomik güçlerinin üniversitece sınırlanmasından, üniversitelilerin kendi iç hukuklarına bağlı olmalarından, öğrencilerin disiplinsizliklerinden (?) ve **ev kiralarının öğrencilerce belirlenmesinden rahatsızlık** duyuyorlardı. Aynı sorunlar Bologna'da da 1278'e kadar sürmüştür.

Üniversiteliler, ortaçağ karanlığında bile örgütlü davranarak **grev** ve **şehri terk etme** gibi silahlarını kullanarak özerkliklerini korumaya çalışmışlar, onu geliştirmişlerdir. Hak ve özgürlükler açısından bugünle bir karşılaştırma yapıldığında, birçok kişi lehte bir durum görmekte zorlanabilir.

---

[1] Çukurova Üniversitesi; tbalci@cu.edu.tr

[2] Jacques Le Goff: Die Intellektuellen im Mittelalter. Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 1993.

[3] Örneğin ilk olarak 1213'te Paris'te bu yetki Kanzler'den öğreticilere geçmiştir. Kanzler üniversitenin memuru olmuştur.

[4] Bugün hangi üniversite öğrencisinin mağduriyetine karşı benzer bir tepki gösterebilir?